

ΒΑΣΙΛΗΣ Ι. ΓΕΡΓΑΤΣΟΥΛΗΣ
Εκπαιδευτικός

ΑΚΛΗΡΗΜΑΤΑ – ΕΥΚΛΗΡΗΜΑΤΑ ΚΑΡΠΑΘΟΥ

Οι ανθρώπινες ομάδες έχουν την τάση να σχηματίζουν στερεότυπες εικόνες για τους εαυτούς τους (αυτοστερεότυπα) και τους άλλους (ετεροστερεότυπα). Αυτές οι απόλυτες εικόνες «αντικαθιστούν συνήθως την πραγματική γνώση του “άλλου” και του “εαυτού” και επηρεάζουν συλλογικές εκτιμήσεις, συμπεριφορές και αξιολογήσεις»¹. Τέτοιες κρίσεις χαρακτηρίζονται από υπερβολή, καθώς «η “διαφορά” τείνει να γίνει απόλυτη αξία. Είμαι ό,τι δεν είναι ο γείτονας ή ο ανταγωνιστής μου. Οι “άλλοι” είναι αυτό που δεν είμαστε εμείς, είναι κατασκευάσματα αντιθετικά προς τη δική μας εξιδανικευμένη εικόνα»². Με τις διαχωριστικές γραμμές που ορθώνουν τέτοιες αξιολογήσεις οριοθετείται το «Εμείς» από το «Άλλοι» και οι ανθρώπινες ομάδες αποκτούν συνείδηση της ταυτότητάς τους.

Αυτές οι απόλυτες εικόνες αποτυπώνονται και στα περιπαίγματα με τα οποία οι κάτοικοι ενός τόπου σκώπτουν τους γείτονές τους. Οι στερεοτυπικοί αρνητικοί χαρακτηρισμοί των πληθυσμιακών ομάδων αποκαλούνται «ακκληρήματα». Αυτά εκφράζουν τα αυτοστερεότυπα και τα ετεροστερεότυπα, ή, με άλλα λόγια, την ταυτότητα και την ετερότητα των τοπικών και κοινωνικών ομάδων. Ο όρος ακκληρήματα³ άρχισε να χρησιμοποιείται, ή, καλύτερα, να επαναχρησιμοποιείται από την επιστήμη της Λαογραφίας⁴ μόλις τα

---

¹ Βλ. Βάλτερ Πούχγερ, «Ελληνες στις Νοτιοσλαβικές εντράπελες αφηγήσεις. Μια συμβολή στη λαογραφική διερεύνηση των “Εθνοστερεοτύπων”», Λαογραφία, 38 (1995-1997), σ. 65.

² Βλ. Μανόλης Γ. Σέργης, «Αρχαιοελληνικά “ακκληρήματα”»: Οι σημασίες του όρου (3^{ος} – 1^{ος} αιώνας π. Χ.) και σκέψεις με αφορμή το χωρίο 1,25 του Περί των εν Ελλάδι πόλεων έργου του Ηρακλείδη του Κριτικού», Θητεία: Τιμητικό αφιέρωμα στον Καθηγητή Μ. Γ. Μερακλή, επιμέλεια Μηνάς Αλ. Αλεξιάδης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών & Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Αθήνα 2002, σ. 695.

³ Βλ. Μανόλης Γ. Σέργης, *Ακκληρήματα. Οι αλληλοσατιρισμοί ως όψεις της ετερότητας στην αρχαία και νεότερη Ελλάδα*, Εκδόσεις Αντώνη Αναγνώστου, Αθήνα 2005. Βλ. επίσης Μηνάς Αλ. Αλεξιάδης, *Ο Πανταζής Κοντομίχης και η προσφορά του στον λαϊκό πολιτισμό της Λευκάδας, Τιμητικό Αφιέρωμα στον Πανταζή Κοντομίχη. Πενήντα Χρόνια Πνευματικής Έρευνας και δημιουργίας*, Αθήνα 1997, σ. 15-17.

⁴ Η απόλυτη και στερεοτυπική μορφή που λαμβάνουν τα ακκληρήματα προδίδει την απομάκρυνσή τους από την αλήθεια. Βέβαια κάποτε απορρέουν από γεγονότα,

τελευταία χρόνια. Τον βρίσκουμε πρώτη φορά στον Ηρακλείδη τον Κριτικό⁵. Ο Μανόλης Σέργης γράφει για τη σημασία του: «Για τους λαογράφους, ο όρος δηλώνει σήμερα τους αμοιβαίους υποτιμητικούς αλληλοχαρακτηρισμούς (μεταξύ χωριών, πόλεων ή ευρύτερων γεωγραφικών διαμερισμάτων), τα περιπαικτικά προσωνύμια, τους μεταξύ τους αλληλοσατιρισμούς, τα περιπαίγματα, τα αλληλοπειράγματα, όσα δηλαδή “αι ευρύτεραι ή στενότεραι κοινωνικά ομάδες, φυλαί, χωρία, πόλεις, έθνη απευθύνουν προς άλλας κοινωνίας, προς τας οποίας έρχονται εις επικοινωνίαν και μάλιστα τας γειτονικάς”»⁶. Ο Στίπλων Κυριακίδης ανάγει τη συνήθεια να αλληλοσκώπτονται τα γειτονικά χωριά⁷ στην απώτερη αρχαιότητα⁸ και στους κατά φύσιν λαούς⁹. Η συλλογή

τα οποία όμως διογκώθηκαν ώστε να μην αναγνωρίζεται στην εξέλιξή τους η ιστορική και κοινωνική τους βάση και αφετηρία. Είναι βέβαια γεγονός ότι τα ακληρήματα, όπως παρατηρεί ο Μανόλης Σέργης, «εμπεριέχουν κοινωνική και ιστορική πείρα». Βλ. Μανόλης Γ. Σέργης, *Ακληρήματα*, ό.π., σ. 38.

⁵ Το ταξιδιωτικό έργο του «Περί των εν Ελλάδι πόλεων», εξέδωσε (1951) στη Βιέννη ο καθηγητής Fr. Pfister. Βλ. Fr. Pfister, *Die Reisebilder des Herakleides. Einleitung, text, übersetzung und kommentar mit einer über die geschichte der griechischen Volkskunde*. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch – Historische Klasse, Sitzungsberichte, 227. Abhandlung, Wien 1951.

⁶ Βλ. Μανόλης Γ. Σέργης, *Ακληρήματα*, ό.π., σ. 79.

⁷ Η τάση εμφανίζεται καθολική. Ακληρήματα 32 χωριών της Λευκάδας βρίσκουμε σε κείμενο του Πανταζή Κοντομίχης σε ιαμβικό 15σύλλαβο. Βλ. Μηνάς Αλ. Αλεξιάδης, *Ο Πανταζής Κοντομίχης και η προσφορά του στον λαϊκό πολιτισμό της Λευκάδας*, ό.π., σ. 15-17. Ακληρήματα χωριών της Λέσβου καταγράφονται στο περιοδικό «Τρίβολος». Βλ. Στρατής Παπανικόλας, «Λεσβιακό χιούμορ», *Τρίβολος*, 5 (1936), φύλλο 215, σ. 3 – φύλλο 217, σ. 3 – φύλλο 218, σ. 3 – φύλλο 219, σ. 2. Έμμετρες «τσάτιρες»-ακληρήματα δημοσίευσε και ο Κυριάκος Κάσσης. Βλ. Κυριάκος Δ. Κάσσης, *Σατιρικός λόγος στη Μάνη «Τσάτιρες»*, 60 *Λαϊκοί Στιχουργοί και Σατιρολόγοι της Μάνης και 365 στιχουργήματα*, ό.π., σ. 33-35. Κρητικά ακληρήματα κατέγραψε ο Γεώργιος Πάγκαλος. Βλ. Γεώργιος Εμμ. Πάγκαλος, *Περί του γλωσσικού ιδιώματος της Κρήτης, τόμος έβδομος. Τα Λαογραφικά*, Αθήναι 1983, σ. 474-477.

⁸ «Καθ’ ον δηλαδή τρόπον και σήμερα ο λαός πλάττει και επισωρεύει εις βάρος τάξεών τινων ή χωριών ποικίλα περιπαίγματα, ούτω και παρά τοις αρχαίοις, οι Βοιωτοί, οι Συβαρίται, οι Κυμαίοι, και προ παντός οι περίφημοι Αβδηρίται απετέλεσαν το υποκείμενον διαφόρων τοιούτων περιπαιγμάτων, εκ των οποίων μας περιεσώθησαν μερικά και άλλως και μάλιστα δια της εις τον Ιεροκλέα και Φιλάργιον αποδιδομένης συλλογής τοιούτων ευτραπέλων, του Φιλόγεω». Βλ. Στίλπ. Π. Κυριακίδης, *Ελληνική Λαογραφία, Μέρος Α΄, Μνημεία του Λόγου*, εν Αθήναις 1965², σ. 237.

⁹ Βλ. Στίλπ. Π. Κυριακίδης, ό.π., σ. 222-223.

και η μελέτη των ακληρημάτων¹⁰ μπορεί να φωτίσει αφανείς πτυχές της ανθρώπινης σκέψης και να εξηγήσει τα φαινόμενα τοπικισμού, τους ανταγωνισμούς και τις προστριβές γειτονικών ομάδων.

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζω τα ακληρήματα των χωριών της Καρπάθου, χωρισμένα σε γεωγραφικές ζώνες:

ΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΝΟΤΙΑΣ ΖΩΝΗΣ:

ΧΩΡΙΟ	ΑΚΛΗΡΗΜΑΤΑ
Πηγάδια	Μπαλουξήδες, ψαράδες, (α)ξυπόλυτοι, Πορτορικάνοι.
Απέρι	Εβραίοι ή Ισραηλίτες, λαγοί, αντρο(γ)υνοχωρίστρες (για τις Απερίτισσες), Κοράκι ή Κορακιά ¹¹ , Τζιτζικοχώρι.
Βολάδα	(Δ)ιπλοκούρια, βοσκοί ή βοσκαρίδια.
Όθος	Κλεφθοθείτες ή κλέφτες, κραμπά(δ)ες ή κλεφτοκραμπά(δ)ες, πιτά(δ)ες, Γερμανοί, βοσκοί (;), μεθύστρες (για τις Οθείτισσες).
Πηλές	Τρελοπηλιάτες ή τρελοί ή παλαροί ή Σόφιλοι, φιλόσοφοι, ψωριάρηδες ή ψωροπερήφανοι, βασιλοχωρίτες, νεκροθάφτες, περβολάρηδες, ψάκες ¹² , δια(β)όλισσες (για τις Πηλιάτισσες).
Μενετές	Τρακοσιάρηδες ή παλαρομενεδιάτες, επαναστάτες ή τρομοκράτες.
Αρκάσα	Καβουράδες ή καβουραίοι, ψαράδες, τρακοσιάρηδες, γυρίστρες (για τις Αρκασιώτισσες).

ΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΖΩΝΗΣ:

ΧΩΡΙΟ	ΑΚΛΗΡΗΜΑΤΑ
Μεσοχώρι	Καλλά(δ)ες, κουμπάροι ή σύντεκνοι, μπαταξή(δ)ες, γαρομισοχωρίτες, κλέφτες, Έλληνες ¹³ .

¹⁰ Για την παρουσία και σημασία του όρου σε αρχαία κείμενα και λεξικά, βλ. Μανόλης Γ. Σέργγης, «Αρχαιοελληνικά “ακληρήματα”», ό.π., σ. 683-689.

¹¹ Παλιά το Απέρι (και τα γύρω χωριά) αποκαλούνταν πειρακτικά Κοράκι ή Κορακιά, ακλήρημα που σήμερα έχει εκλείψει. Ο Μ. Γ. Μιχαηλίδης-Νουάρος γράφει: «η μεσαία ζώνη των χωριών της Κ. ωνομάζετο υπό των βορείων εμπαικτικώς ούτω». Βλ. Μ. Γ. Μιχαηλίδης-Νουάρος, *Λαογραφικά Σύμμεικτα Καρπάθου*, τόμος Β΄, Αθήναι 1934, σ. 452.

¹² Αυτοί που στολίζονται με ιδιαίτερη επιμέλεια για να βγουν βόλτα.

¹³ Οι Γερμανοί κατακτητές το 1943 ρωτούσαν τους Μεσοχωρίτες για την εθνικότητά τους. Όσοι έλεγαν ότι ήταν Έλληνες φυλακίζονταν. Παρόλο που είχε γίνει κατανοητό ποια θα ήταν η τύχη και των υπολοίπων αν έλεγαν ότι είναι Έλληνες,

Σπόα	Καλλά(δ)ες, κουμπάροι ή σύντεκνοι, μπαταξή(δ)ες, Αυστριακοί, γαροσποίτες.
-------------	---

ΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΖΩΝΗΣ:

ΧΩΡΙΟ	ΑΚΛΗΡΗΜΑΤΑ
Όλυμπος	Γαρολυμπίτες ή γάροι, φατσάδες, καλλά(δ)ες (;).
Διαφάνι	Γαρολυμπίτες ή γάροι, καττόλοι ¹⁴ .

Στον παραπάνω πίνακα διαπιστώνουμε τον μεγάλο αριθμό ακληρημάτων, αφού στους κατοίκους κάθε χωριού αποδίδονται περισσότερα του ενός. Κάποια από αυτά όμως είναι παλιά και ανενεργά και τα θυμούνται μόνο οι ηλικιωμένοι (π.χ. φιλόσοφοι, ψωροπερήφανοι ή ψωριάρηδες, βασιλοχωρίτες, περβολάρηδες, ψάκες για τους Πυλιάτες, φατσάδες για τους Ολυμπίτες κ.ά.), ενώ άλλα δημιουργήθηκαν τα τελευταία χρόνια (Πορτορικάνοι για τους Πηγαδιώτες, Σόφιλοι και νεκροθάφτες για τους Πυλιάτες κ.ά). Διαπιστώνουμε επίσης ότι τα ακληρήματα γειτονικών και, μάλιστα, συγγενικών χωριών είναι όμοια: Μενετές – Αρκάσα (τρακοσιάρηδες), Μεσοχώρι – Σπόα (Καλλά(δ)ες, κουμπάροι ή σύντεκνοι και μπαταξή(δ)ες), Όλυμπος – Διαφάνι (γάροι ή γάιδαροι). Συχνά ακούμε στο νησί τους όρους «Απεριτοβωλαδιώτες» (Απερίτες και Βωλαδιώτες), «Αρκασομενετιάτες» (Αρκασιώτες και Μενετιάτες), «Σποίτομεσοχωρίτες» (Σποίτες και Μεσοχωρίτες) και «Ολυμπιτοδιαφανιώτες» (Ολυμπίτες και Διαφανιώτες). Οι Καρπάθιοι ομαδοποιούν τους κατοίκους του νησιού με κριτήρια γεωγραφικά, ιστορικά και πολιτισμικά. Η ομαδοποίηση επηρεάζει το υλικό μας, αφού τα ακληρήματα και τα ανέκδοτα ενός χωριού αποδίδονται συχνά *απαράλλαχτα* και στο γειτονικό συγγενικό χωριό.

εκείνοι έδιναν στη σχετική ερώτηση την ίδια απάντηση. Έτσι η προσφώνηση «Έλληνας» για τους Μεσοχωρίτες κατόντησε να σημαίνει κουτός. Ο Μανώλης Μακρής, ερευνητής της Ιστορίας και Λαογραφίας της Καρπάθου, που μου έδωσε τη σχετική πληροφορία, συνδέει το γεγονός με την αναζήτηση από τους Γερμανούς του δραπέτη Ιταλού λοχαγού Alberto Patrino, που κρυβόταν στην περιοχή του Μεσοχωρίου. Για τον Alberto Patrino, βλ. Μανώλης Γ. Κασσώτης, *Η Κάρπαθος στο Βο Παγκόσμιο Πόλεμο*, Κέντρο Καρπαθιακών Μελετών, Αθήνα 2007, σ. 268-270.

¹⁴ Με το ακλήρημα «καττόλοι» (ακρίδες) σκόπτονται όχι οι παλιοί Διαφανιώτες, που πάντα κατοικούσαν δίπλα στη θάλασσα, αλλά όσοι κατέβηκαν από την Όλυμπο και μεταπήδησαν (σαν ακρίδες) στο χώρο του Διαφανίου.

Στη διδακτορική μου διατριβή, για τη λειτουργικότητα του ανεκδοτολογικού λόγου στην κοινωνία της Καρπάθου, περιέλαβα πλήθος σκωπτικών ανεκδότων τόπων και πληθυσμών. Εκεί επεσήμανα ότι «τα ακληρήματα σχετίζονται άμεσα με τα ανέκδοτα», αφού «τα ανέκδοτα έρχονται να επιβεβαιώσουν την αλήθεια των ακληρημάτων, να τροφοδοτηθούν από αυτά και, με τη σειρά τους, να τα επανατροφοδοτήσουν»¹⁵. Πράγματι τα περισσότερα ανέκδοτα αναπτύσσουν την κεντρική ιδέα των ακληρημάτων¹⁶. Αυτή η παρατήρηση δίνει νέα διάσταση στα ακληρήματα. Παύουν να είναι «απλές λέξεις»¹⁷ και αποκτούν αφηγηματική έκταση. Είναι λοιπόν ορθό να μην μελετούνται αποκομμένα από τις σκωπτικές ανεκδοτικές αφηγήσεις των τόπων και πληθυσμών.

Στην Κάρπαθο φαίνεται ότι οι ακροατές που ενοχλούνται¹⁸ περισσότερο από τα εναντίον τους ακληρήματα και σκωπτικά ανέκδοτα είναι οι Ολυμπίτες, εξαιτίας του τοπικισμού που τους διακρίνει. Συχνά οι θιγόμενοι αντα-

¹⁵ Βλ. Βασίλης Ι. Γεργατσούλης, *Η λειτουργικότητα του ανεκδοτολογικού λόγου στην κοινωνία της Καρπάθου: Λαογραφικές προεκτάσεις*. Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 2007, σ. 178. Την Τριμελή Συμβουλευτική Επιτροπή του Διδακτορικού μου αποτελούσαν οι: Μηνάς Αλ. Αλεξιάδης, Καθηγητής Λαογραφίας του Π.Τ.Δ.Ε. του Πανεπιστημίου Αθηνών (επιβλέπων καθηγητής), Αθανάσιος Ε. Παπάς, Ομότιμος Καθηγητής Παιδαγωγικής του Π.Τ.Δ.Ε. του Πανεπιστημίου Αθηνών και Μανόλης Γ. Βαρβούνης, Αναπληρωτής Καθηγητής Λαογραφίας του Τμήματος Ιστορίας και Εθνομολογίας του Πανεπιστημίου Θράκης.

¹⁶ Τα ανέκδοτα με τα οποία οι κάτοικοι των άλλων χωριών πειράζουν τους Απερίτες αναφέρονται στην τσιγκουνιά τους, καθώς αυτοί σκώπτονται με το ακλήρημα «*Εβραίοι*». Στα ανέκδοτα οι Μενετιάτες χαρακτηρίζονται κουτοί, καθώς οι κάτοικοι των άλλων χωριών τους αποκαλούν «*τρακοσιάρηδες*», εννοώντας ότι έχουν μόνο τριακόσια δράμια μυαλό. Ταύτιση της θεματολογίας των ανεκδότων και των ακληρημάτων παρατηρείται και στις αναφορές στα άλλα χωριά του νησιού.

¹⁷ «*Σημασία λαογραφική έχουν και οι απλές λέξεις, όσες έχουν οντότητα λαογραφική*». Βλ. Δημήτριος Σ. Λουκάτος, *Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1992⁴, σ. 158.

¹⁸ Ο Freud, εκτός από την κατάταξη των αστείων σε «*λεκτικά*» και «*περιεχομένου*», τα κατατάσσει ακόμη, ανάλογα με την αντίδραση που προκαλούν στον ακροατή, σε «*αθώα*» και σε «*σκόπιμα*». Διευκρινίζει πως, «*μόνο τ' αστεία που έχουν ένα συγκεκριμένο σκοπό κινδυνεύουν να συναντήσουν ανθρώπους που δεν έχουν επιθυμία να τ' ακούσουν*». Βλ. Γιώργος Πετρής, *Ο Καραγκιόζης. Δοκίμιο κοινωνιολογικό*, Αθήνα 1986, σ. 116.

παντούν σκώπτοντας το χωριό που τους έθιξε¹⁹. Η φραστική διαμάχη μετατοπίζει τα πάθη από το πρακτικό στο λεκτικό επίπεδο και τα εκτονώνει («*relief theory*»)²⁰. Η βασική όμως λειτουργία των ακληρημάτων είναι η συνειδητοποίηση της ταυτότητας και της ετερότητας, αφού με αυτά, μέσω ενός κριτικού, αρνητικού γέλιου, «*αλληλοαναγνωρίζονται οι σατιρίζοντες, αυτοεπιβεβαιώνονται, επαναρυθμίζουν τις σχέσεις τους με κοινωνικές και ηθικές τους αξίες, με την ισχύουσα ηθική κ.ά., ενώ ταυτόχρονα αισθάνονται την ανωτερότητά τους, που απορρέει από την αναπόφευκτη σύγκρισή τους με τους πάντοτε θεωρούμενους ως κατώτερους Άλλους*»²¹.

Κάποτε οι σκωπτόμενοι μεταβιβάζουν το ακλήρημά τους στους σκώπτοντες λέγοντας ότι το ελάττωμα για το οποίο κατηγορούνται χαρακτηρίζει τους δεύτερους. Έτσι συχνά οι Ολυμπίτες αποκαλούν τους Σποίτες και τους Μεσοχωρίτες «*Γαροσποίτες και Γαρομεσοχωρίτες*», ενώ οι τελευταίοι τους Ολυμπίτες «*Καλλά(δ)ες*»²².

¹⁹ Με την υποχώρηση του στενού τοπικισμού, ολοένα λιγότεροι θίγονται από σκώμματα και πολλοί τα αντιμετωπίζουν σήμερα ως αθώα αστεία.

²⁰ Η θεωρία της εκτόνωσης «ερμηνεύει το χιούμορ ως μέσο ανακούφισης των ατόμων από τις ποικίλες πιέσεις που δέχονται. (...) Το γεγονός όμως ότι πρόκειται για μια διαδικασία επιτρεπτή και ταξινομημένη από την ίδια την κοινωνία, κάνει αυτή τη δυναμική ανατροπή που επιφέρει, ουσιαστικά ακίνδυνη. Χαρακτηρίστηκε λοιπόν ως “τελετουργική ανταρσία” (Johnson 1978a: 325) που αποτελεί στην πραγματικότητα μια βαλβίδα ασφαλείας αναφορικά με την κοινωνική πίεση». Βλ. Βασίλειος Κ. Δαλκαβούκης, «Προσεγγίσεις στη λειτουργία του χιούμορ στην παραδοσιακή κοινωνία. Το παράδειγμα της κοινότητας Μονοδενδρίου στο Ζαγόρι», *Εθνολογία*, 9 (2001), σ. 280.

²¹ Βλ. Μανόλης Γ. Σέργης, *Ακληρήματα*, ό.π., σ. 36. Ο ίδιος αναφέρει: «*Αν ο άλλος ορίζεται κατ’ αντιστροφή προς το Εγώ / Εμείς, σατιρίζοντας τον Άλλο εκφράζουμε την ταυτότητά μας, την ετερότητα που μας ξεχωρίζει απ’ αυτόν, τη διαφορά μας*». Βλ. στο ίδιο, σ. 41. Ο Ελευθέριος Αλεξάκης γράφει για το ίδιο θέμα: «*Η έννοια της κοινότητας δεν εκφράζει απλώς την αντίληψη ότι κάποιος ανήκει σε μια ομάδα, είναι και η πίστη ότι δεν ανήκει σε κάποια άλλη. Η συνειδητοποίηση γίνεται μέσα από τις λεγόμενες διαχωριστικές γραμμές, π.χ. τη γλώσσα, τον τρόπο ζωής κλπ., οι οποίες εκφράζονται συμβολικά*». Βλ. Ελευθέριος Π. Αλεξάκης, *Ταυτότητες και ετερότητες. Σύμβολα, συγγένεια, κοινότητα στην Ελλάδα – Βαλκάνια*, Εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα 2001, σ. 182.

²² Βλ. τον παραπάνω πίνακα.

Σε αυτή τη μελέτη μου θα επικεντρώσω την προσοχή μου στο φαινόμενο της μετατροπής των σκωπτικών αυτών λέξεων σε ευκλήρημα²³. Δηλαδή τα ακλήρημα μετατρέπονται στο αντίθετό τους και από λέξεις υβριστικές («*πικρόχολα γεννήματα της ελληνικής ειρωνείας*» τα αποκαλεί ο Μανόλης Σέργης²⁴) γίνονται τίτλοι τιμής²⁵ για τους σκωπτόμενους. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της ανασημασιολόγησής²⁶ τους. Το ενδιαφέρον σε αυτή την περίπτωση έγκειται στο ότι οι σκωπτόμενοι δεν αναζητούν ένα νέο θετικής σημασίας χαρακτηρισμό για τους εαυτούς τους²⁷, αλλά χρησιμοποιούν το εναντίον τους ακλήρημα, του οποίου μεταβάλλουν τη σημασία και τη λειτουργία. Στην ιδιαίτερα αξιόλογη μελέτη του Μανόλη Σέργη για τα ακλήρημα το φαινόμενο αυτό δεν επισημαίνεται. Μοναδική περίπτωση αποτελεί το ακλήρημα «*κλέφτες*» για τους Απανωχωριανούς της Νάξου. Ο Σέργης γράφει: «*Η κλεψιά, όπως τη λένε οι “Ορεινοί”, στην οποία εκείνοι απέδωσαν “αντιστασιακό”, “εκδικητικό” χαρακτήρα εναντίον των “άστοργων” και “μαυραγοριτών” Λιβαδιτών, είναι ένα απ’ τα στοιχεία της ταυτότητάς τους που αντιπαραθέτουν στους “Πεδινούς”*»²⁸. Δηλαδή το ακλήρημα

²³ Για την παρουσία και σημασία του όρου «ευκλήρημα» (και «ευκληρία») σε αρχαία κείμενα και λεξικά, βλ. Μανόλης Γ. Σέργης, «Αρχαιοελληνικά “ακληρήματα”», ό.π., σ. 687-689.

²⁴ Βλ. Μανόλης Γ. Σέργης, *Ακληρήματα*, ό.π., σ. 36.

²⁵ Όταν χαρακτηρίζουμε τους άλλους κουτούς, τρελούς, τσιγκούνηδες ή αγροίκους, αυτόματα, αν και άρρητα, κατατάσσουμε τους εαυτούς μας στους έξυπνους, στους λογικούς, στους ανοιχτοχέρηδες και φιλόξενους και στους πολιτισμένους και ευγενικούς στους τρόπους. Μέσα στο ακλήρημα των άλλων δηλαδή λανθάνει το ευκλήρημα του εαυτού μας.

²⁶ Στη Γλωσσολογία η αντινομία του «*γλωσσικού καταναγκασμού*», που αποτρέπει ένα μέλος της κοινότητας να αλλάζει αυθαίρετα το περιεχόμενο ή τη μορφή της λέξεως ή την μεταξύ τους σύναψη, προκαλώντας παρα-νόηση ή ασυνεννοησία με τα υπόλοιπα μέλη της κοινότητας, αίρεται με τη δυνατότητα της επιλογής και της απόκλισης, που προσφέρει η ίδια η γλώσσα. Οι μηχανισμοί της «*επιλογής*» και της «*απόκλισης*» βοηθούν στην ανασημασιολόγηση στο παραδειγματικό επίπεδο των λέξεων, που μπορεί να είναι συνειδητή, όταν η κυρίαρχη ή αποδιδόμενη σημασία τους δεν συμφέρει τους χρήστες ή αποδέκτες. Βλ. Γ. Μπαμπινιώτης, *Γλωσσολογία και Λογοτεχνία. Από την τεχνική στην τέχνη του λόγου*, Αθήνα 1991² (Α΄ έκδοση 1984), ιδίως στις σ. 141, 142, 175.

²⁷ Σπάνια εμφανίζονται τέτοιοι. Αναφέρω ενδεικτικά τα ευκλήρημα «*Σούλι*» για τις Μενετές, «*Αετοφωλιά*» για την Όλυμπο, «*Αρχοντοχώρι*» και «*Πνευματικό Κέντρο του νησιού*» για το Απέρι.

²⁸ Βλ. Μανόλης Γ. Σέργης, *Ακληρήματα*, ό.π., σ. 189.

«κλέφτες» αλλάζει σημασία²⁹ και λειτουργία και μετατρέπεται σε ευκλήρημα. Όμοια η πειρατεία και η ληστεία, στις οποίες επιδίδονταν οι Μανιάτες, θεωρούνταν ηθικά καταξιωμένες³⁰. Όπως παρατηρεί ο Στυλιανός Βίος, οι Καστρινοί της Χίου θεωρούνται από τους άλλους χωρικούς του νησιού φιλάργυροι και δειλοί. Αυτό που ενδιαφέρει εδώ τη μελέτη μας, είναι η παρατήρησή του ότι «δι' ὧν εἰδικάζοντες τὴν μὲν οἰκονομίαν αὐτῶν ὡς **φιλαργυρίαν**, τὴν δὲ πολιτικὴν τῶν φρόνησιν καὶ συντηρητικότητά ὡς **δειλίαν**»³¹. Με άλλα λόγια, οι σκωπτόμενοι Καστρινοί απέρριπταν τους αρνητικούς χαρακτηρισμούς και ισχυρίζονταν ότι προέρχονται από την αδυναμία των χωρικών να κατανοήσουν τα θετικά του χαρακτήρα τους, δηλαδή την οικονομία, την πολιτική φρόνηση και τη συντηρητικότητά τους. Αυτές οι διάσπαρτες αναφορές σε ανασημασιολογήσεις των ακληρημάτων δεν έχουν σχολιαστεί από τους πιο πάνω μελετητές ως μια τάση των σκωπτόμενων να μετατρέπουν τους αρνητικούς χαρακτηρισμούς σε τίτλους τιμῆς γι' αυτούς.

Στην Κάρπαθο το φαινόμενο είναι έντονο, αφού στα πλέον γνωστά ακληρήματα των χωριών του νησιού δίνεται θετική σημασία, καθώς οι σκωπτόμενοι τα μετατρέπουν σε τίτλους τιμῆς και καμαρώνουν γι' αυτά. Στον πίνακα που ακολουθεί δίνω το ακλήρημα και την αρνητική σημασία με την οποία το χρησιμοποιούν οι σκώπτοντες. Δίπλα αναφέρω τη θετική σημασία που οι σκωπτόμενοι του αποδίδουν:

ΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΝΟΤΙΑΣ ΖΩΝΗΣ:

ΧΩΡΙΟ	ΑΚΛΗΡΗΜΑ - ΕΥΚΛΗΡΗΜΑ	ΑΡΝΗΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ	ΘΕΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ

²⁹ «Συνχά η ανασημασιολόγηση αυτή είναι απλή “αναπαρθένευση” της σημασίας με αναγωγή στο αρχικό ή σε παλιότερα σημεινόμενα της λέξεως. Άλλοτε πάλι ο ρους των συμφραζομένων κατευθύνεται από τον δημιουργό έτσι ώστε να παρασύρει την κύρια σημασία της λέξεως, προσδίδοντας της μίαν άλλην, λιγότερο ή περισσότερο απομακρυσμένη από την βασική, λιγότερο ή περισσότερο διάφανη κι αντίστοιχα προσιτή στον δέκτη του μηνύματος (μετασημασιολόγηση)». Βλ. Γ. Μπαμπινιώτης, *Γλωσσολογία και Λογοτεχνία*, ό.π., σ. 175.

³⁰ «Ήταν τίτλος τιμῆς, γιατί ήταν προέκταση της αντίληψής τους για τη βεντέτα». Βλ. Ελευθέριος Π. Αλεξιάκης, *Ταυτότητες και ετερότητες*, ό.π., σ. 142.

³¹ Βλ. Στυλιανός Γ. Βίος, «Συλλογή Χιακών σκωπτικών ανεκδότων. Γ΄», *Λαογραφία*, 10 (1929), σ. 465.

Πηγάδια	Μπαλουζή(δ)ες	Υποδεέστεροι άνθρωποι του λιμανιού.	Άνθρωποι με ανοιχτούς ορίζοντες
	(Α)ξυπόλοτοι	Αγροίκοι ή φτωχοί.	Ελεύθεροι από συμβάσεις και δεσμεύσεις.
Απέρι	Εβραίοι ή Ισραηλίτες	Τσιγκούνηδες	Ίκανοί επιχειρηματίες.
	Λαγοί	Δειλοί.	Ενεργούν συνετά και όχι παρορμητικά ³² .
Βολάδα	(Δ)ιπλοκούρια	Προσβλητική προσφώνηση με ασαφή ερμηνεία.	Ευκατάστατοι (διαθέτουν διπλές περιουσίες).
Όθος	Κλεφτοθείτες ή κλέφτες, κραμπά(δ)ες ή κλεφτοκραμπά(δ)ες	Κλέφτες.	Πονηροί και τολμηροί ³³ .
	Μεθύστρες (για τις Οθείτισσες)	Ρέπουν στον αλκοολισμό.	Εύθυμοι τύποι, άνθρωποι της διασκέδασης
Πηλές	Τρελοπηλιάτες ή τρελοί ή παλαροί	Τρελοί.	Ασυμβίβαστοι, ελεύθεροι ³⁴ .
	Φιλόσοφοι	Χασομέρηδες (φιλοσοφούν για θέματα ασήμαντα).	Μορφωμένοι, προβληματισμένοι.
	Βασιλοχωρίτες	Τρελοί.	Απολαμβάνουν το ηλιοβασίλεμα, αφού το χωριό είναι δυτικό.
Μενετές	Τρακοσιάρηδες ή παλαροί ή παλαρομενεδιάτες	Τρελοί ή κουτοί.	Ασυμβίβαστοι, ελεύθεροι.
	Επαναστάτες ή τρομοκράτες	Μέθυσοι, καβγατζήδες και οξύθυμοι.	Γενναίοι και καλοί πατριώτες.
Αρκάσα	Καβουράδες ή	Δειλοί (φοβούνται και	Μάζευαν καβούρια από

³² Στους παλιούς πρωτεουσιάνους της Χίου, στους Καστρινούς, αποδίδονται ακριβώς τα ίδια ελαττώματα (φιλαργυρία και δειλία), όπως στους Απερίτες, τους παλιούς πρωτεουσιάνους της Καρπάθου. Βλ. Στυλιανός Γ. Βίος, ό.π., σ. 464-465.

³³ Λένε ότι πρέπει να είσαι πονηρός και θαρραλέος για να κλέψεις και να μην εντοπιστείς.

³⁴ Όπως με πληροφόρησε η Άννα Τηλιακού (Πηλές), «Πριν αρκετά χρόνια η πηλιάτικη νεολαία, τα αγόρια, είχανε τυπώσει κάποιες μπλούζες που γράφανε “Πηλιάτες είμαστε, ό,τι θέλουμε κάνουμε” και τις φορούσανε στις καφετέριες και κυκλοφορούσανε στα Πηγάδια».

	καβουραίοι	κρύβονται σαν τα καβούρια).	τα ρυάκια που παλιά διέσχίζαν το χωριό.
--	------------	-----------------------------	---

ΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΖΩΝΗΣ:

ΧΩΡΙΟ	ΑΚΛΗΡΗΜΑΤΑ-ΕΥΚΛΗΡΗΜΑΤΑ	ΑΡΝΗΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ	ΘΕΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ
Μεσοχώρι και Σπία	Καλλά(δ)ες, κουμπάροι, σύντεκνοι	Σκώπτεται η τάση τους να προσφωνούν έτσι τον καθένα.	Κοινωνικοί, φιλόξενοι τύποι. Προσφωνούν έτσι τους ξένους λόγω οικειότητας.
	Μπαταξή(δ)ες	Αναξιόχρητοι.	Πονηροί, αφού εξαπατούν τους αφελείς.
Σπία	Αυστριακοί	Άγριοι.	Πολιτισμένοι, ξανθοί.

ΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΖΩΝΗΣ

ΧΩΡΙΟ	ΑΚΛΗΡΗΜΑ-ΕΥΚΛΗΡΗΜΑ	ΑΡΝΗΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ	ΘΕΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ
Όλυμπος και Διαφάνι	Γαρολυμπίτες ή γάροι	«Τραχείς και ιδιοτελείς» ³⁵ , αγενείς και άξεστοι.	Πονηροί (εξαπάτησαν τους κατοίκους των άλλων χωριών και τους πούλησαν γαϊδουρινό κρέας για μοσχαρίσιο).

Η νέα σημασία και λειτουργία των ακληρημάτων ενισχύεται κάποτε με κάποιες αφηγήσεις. Οι Ολυμπίτες π.χ. αφηγούνται ένα περιστατικό από το οποίο, όπως ισχυρίζονται, προήλθε το ακλήρημα «γάροι ή γαρολυμπίτες». Η σχετική αφήγηση³⁶ δίνει θετική σημασία στο ακλήρημα, αφού εξηγεί ότι ανα-

³⁵ «Οι τρόποι ίσως που διαπραγματεύονται το συμφέρον, προσωπικό ή κοινοτικό, διαμορφώνουν στους υπόλοιπους Καρπάθιους την αντίληψη ότι είναι τραχείς και ιδιοτελείς. Έτσι αναφέρονται σ' αυτούς με εκφράσεις όπως "Ελυμπίτη κάμεις φίλο, βάστα και κομμάτι ξύλο"». Βλ. Μαργιούλα Κρητσιώτη – Άλκης Ράφτης, *Ο χορός στον πολιτισμό της Καρπάθου*, Θέατρο Ελληνικών Χορών «Δόρα Στράτου», Αθήνα 2003, σ. 44.

³⁶ Βλ. την αφήγηση «Γαρολυμπίτες» (αρ. 4) στο Επίμετρο.

φέρεται στην πονηριά κι όχι την αγένεια των Ολυμπιτών³⁷. Το ακλήρημα «Επαναστάτες», που η θετική σημασία του τονίζει τη γενναιότητα και το θάρρος των Μενετιατών, ενισχύεται από μια παράδοση³⁸ που αναφέρεται στη δημιουργία του χωριού. Μια μελέτη των ευκλήρημάτων θα ήταν ελλιπής χωρίς τη μελέτη και των σχετικών αφηγήσεων που ενισχύουν και αιτιολογούν τις ανασηματολογήσεις, καθώς η μεμονωμένη εξέταση ενός λαογραφικού είδους δεν παρέχει την καλύτερη πληροφόρηση. Η συνεξέταση των ειδών που συμπλέκονται δίνει τη δυνατότητα της πληρέστερης και πολύπλευρης μελέτης του θέματος.

Ως προς τη θεματολογία τους, τα ακληρήματα αναφέρονται στην οικονομική ζωή (βοσκοί ή βοσκαρίδια, ψαράδες), στη γεωγραφική θέση του χωριού (μπαλουξήδες), στα φυσικά χαρακτηριστικά των κατοίκων (Αυστριακοί), στην ενδυμασία τους (ξυπόλυτοι ή αξυπόλυτοι), στη διατροφή τους (φατσάδες³⁹). Άλλα αναφέρονται στους κατοίκους (τα περισσότερα), ενώ άλλα στον τόπο και σε κάποιο χαρακτηριστικό του (Κοράκι, Τζιτζικοχώρι). Κάποια αναφέρονται μόνο στις γυναίκες του χωριού (διαβόλισσες, αντρογυνοχωρίστρες, γυρίστρες). Μεταξύ των ελαττωμάτων που προσάπτουν στους χωριάτες είναι η αγραμματοσύνη, η κουταμάρα, η τρέλα, η τσιγκουνιά, η δειλία, η αγένεια κ.ά. Αντίθετα στις θετικές ανασηματολογίες κυριαρχούν η επιχειρηματικότητα, η σύνεση, το θάρρος, η πονηριά, η κοινωνικότητα, η μόρφωση, η ελευθερία του πνεύματος κ.ά. Διαπιστώνουμε λοιπόν μέσα από αυτό τον κατάλογο τι θεωρεί προτέρημα και τι ελάττωμα ο Καρπάθιος, το αξιακό δηλαδή σύστημα μιας κοινωνίας.

Ενώ τα ακληρήματα και οι άλλοι σκωπτικοί χαρακτηρισμοί επιτελούν μια σημαντική θετική λειτουργία, αυτή του καθορισμού της συλλογικής πολιτι-

³⁷ Σύμφωνα με άλλη προσέγγιση, ονομάστηκαν έτσι για τα ερωτικά τους προσόντα. Οι Ολυμπίτες αφηγούνται ότι όταν παντρεύτηκε ο ένας συγχωριανός τους (ο Νικολής Νιοτής) στο Απέρι και τον είδαν οι Απερίτες με μαγικό το καλοκαίρι στη θάλασσα, σχολίασαν ότι έχει όργανο «σαν του γαϊδάρου». Από εκεί, σύμφωνα με την αφήγηση, αποκαλούνται οι Ολυμπίτες «γάιδαροι». Με αυτή την προσέγγιση καμαρώνουν για τις ερωτικές τους ικανότητες.

³⁸ Βλ. την αφήγηση «Παράδοση δημιουργίας Μενετιών» (αφ. 7) στο Επίμετρο.

³⁹ Τρώνε συχνά φάβα.

σμικής ταυτότητας⁴⁰, ταυτόχρονα σηκώνουν διαχωριστικές γραμμές ανάμεσα στις κοινότητες που έρχονται σε επαφή, προκαλώντας περιχαράκωσεις, ρατσιστικές και ξενοφοβικές αντιδράσεις και φανατισμούς⁴¹. Είναι λοιπόν ευτύχημα η υποχώρηση τα τελευταία χρόνια στο νησί του στενού τοπικισμού, που έχει και ως αποτέλεσμα τη μείωση των εντάσεων και την αδρανοποίηση των σκωμμάτων, που εκλαμβάνονται πια από τους σατιριζόμενους ως άκακα και αθώα αστεία, που αποσκοπούν μόνο στο γέλιο και στην ευθυμία της παρέας.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ:

Παραθέτω ενδεικτικά μερικά σκωπτικά ανέκδοτα για τα χωριά του νησιού, που απορρέουν άμεσα από τα ακληρήματα, καθώς και μερικές αφηγήσεις που στηρίζουν τις θετικές ανασηματολογίες⁴²:

1. Χαρακτηριστικά χωριών⁴³

Κάποτε, λέει, ήρτε ένα καϊκι, ένα γκαζολίνο, στην Κάρπαθο και έφερε ένα(ν) μπαλουζή, έναν Εβραίο, ένα βοσκό, ένα(ν) κλέφτη, ένα ραδιούργο, ένα(ν) μπαταζή και ένα γαϊδαρο.

Μόλις εβγήκανε στα Πηγάδια και είδε ο τρελός το βουνό των Μενετών, λέει: «Θα τρέξω στο βουνό πάνω!». Πήγε εκεί που είναι τώρα η Παναγία, έτοιμος να δώσει κάτω. Λέει: «Τρελοί οι Μενεδιάτες!». Τρακοσιάρηδες δεν τους λέμε;

⁴⁰ «Είναι όμως επιπλέον στοιχείο πολιτιστικής ανέλιξης, αφού, σατιρίζοντας ελαττώματα ή αξίες των Άλλων, προαγόμεστε προς το καλύτερο». Βλ. Μανόλης Γ. Σέρρης, *Ακληρήματα*, ό.π., σ. 33.

⁴¹ Η εντοπιότητα και η τοπικότητα αυτής της μορφής «προσλαμβάνει τη σχέση ντόπιος / Άλλος ως μια συγκρουσιακή κατάσταση». Βλ. Μανόλης Γ. Σέρρης, *Ακληρήματα*, ό.π., σ. 45-46.

⁴² Τα στοιχεία των πληροφορητών των παρακάτω αφηγήσεων μπορείτε να βρείτε στη διδακτορική διατριβή μου. Βλ. Βασίλης Ι. Γεργατσούλης, *Η λειτουργικότητα του ανεκδοτολογικού λόγου στην κοινωνία της Καρπάθου: Λαογραφικές προεκτάσεις*. Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 2007.

⁴³ Την αφήγηση μελέτησα στη διδακτορική μου διατριβή, όπου παρέθεσα στο «Επίμετρο» τέσσερις ακόμη παραλλαγές της. Βλ. Βασίλης Ι. Γεργατσούλης, ό.π., σ. 178-179 (αρ. 197) και 406-407 (αρ. 197β έως 197ε).

Ο Εβραίος, μόλις ήρτε στο Απέρι και είδε τα νερά, το τοπίο, λέγει: «Ωραίο μέρος εδώ για να κάμω τα περβολικά μου! Θα εξάγω πράματα και θα παίρ(ν)ω χρήματα!». Εβραίοι οι Απερίτες.

Ο βοσκός επήγε από πάνω στη Βωλάδα. Μόλις είδε τις σπηλιές, είδε το περιβάλλον, λέγει... Βοσκοί οι Βωλαδιώτες. Γι' αυτό λέμε: «Τα (Δ)ιπλοκούρια!».

Ο κλέφτης πήγε στο Όθος. Όταν επήγε στο Όθος και κοίταζε δεξιά, αριστερά, ανατολικά, δυτικά, από πάνω από τον Άγιο Παντελεήμονα, λέει: «Βρε, τι ωραίο μέρος από δω να παρατηρώ!». Κλέφτες οι Οθείτες. Και ταιριάζει όμως!

Ο ραδιούργος πήγε στις Πηλές. Συνήντησε εκεί κάποιον και του λέει: «Πώς λέγεται αυτό το χωριό;». Λέει: «Εδώ είναι οι Πηλές!». Θα πει ότι: σου μιλάνε δηλαδή τώρα οι Πηλιάτες, θα σε φιλοξενήσουνε, θα φας θα πεις, αλλά σε ραδιουργούνε τι θα πεις, τι θα κάμεις.

Έμεινε τώρα ο μπαταζής και ο γαϊδαρος.

Σπόα, Μεσοχώρι... Μπορεί τώρα αυτός να είναι Μισοχωρίτης και τούτος Σποϊτης. Και να του χρωστάω εγώ τώρα πέντε χιλιάδες δολάρια. Θα 'ρθει σε ένα σημείο που θα πάρει μόνο χίλια και θα χάσει τέσσερις χιλιάδες. Άρα: Σποϊτομεσοχωρίτες... μπαταζή(δ)ες.

Έμεινε δε και ο γαϊδαρος και επορεύτη προς την Όλυμπο.

Αλλά λείπει η Αρκάσα. Δεν το θυμάμαι. Αυτό το έλεγε ο Αριστοτέλης Σταυράκης, καθηγητής φιλολογίας και γυμνασιάρχης.

Αυτά πραγματικά αποδίδουν, κατ' εμέ, το χαρακτηριστικό των χωριών. Οι Απερίτες έχουν το χαρακτηριστικό του Εβραίου, οι Οθείτες του κλέφτη... Είναι γεγονός αδιάμφεστο αυτό. Έτσι το βρήκαμε κι έτσι το λέμε.

2. Επέταξε η μια πέρδικα⁴⁴.

Είχε ένα Μενεδιάτη –αυτά είναι γεγονότα!– τον ελέ(γ)α' Μανόλη της Ερνιάς. Τον έφτασα εγώ. Αυτοί ήτο δικαστά(δ)ες τσαι πη(γ)αίνα' κάθε Σαββατοτσόριακο στη μητρόπολη.

⁴⁴ Ανέκδοτα για τη φιλαργυρία ανήκουν στον τύπο ATU 1704 («*Anecdotes about absurdly stingy persons*»). Το ανέκδοτο μελέτησα στη διδακτορική μου διατριβή, όπου παρέθεσα στο «Επίμετρο» δεκαεπτά ακόμη παραλλαγές του. Βλ. Βασίλης Ι. Γεργατσούλης, ό.π., σ. 187-189 (αρ. 198) και 407-413 (αρ. 198β έως 198η).

Οι Απερίτες, λε, εκόβα' τις φέτες φτενές φτενές (=λεπτές). Αυτός, φαγάς όπως ήτο τσαι άντρας δυο μέτρα, ήθελε μια φέτα... μια μπουτσά (=μπουκιά). Την εδίπλωνε τσαι την ήτρω(γ)ε. Λοιπό λέει ο Απερίτης: «Πάει, γυναίκα, η μια πέρδικα!». Τρώει. Λέει: «Εξαναπέταξε τσ' άλλη μια πέρδικα!». Αυτός όμως δεν ήξερε τι θα πει. Όταν εξεστρατίσα' τσ' ήρχουττο προς τις Μενετές, λέει: «Έσσι τσ' έσσι!». Λέει: «Πόσες φέτες ήφαιες;». Λέει: «Πέντε... δέκα!». Ήτο φαγάς αυτός! Λέει: «Οι πέρδικες που πετούσα' ήτο οι φέτες που 'τρωες!». «Τι λες, βρε;» του λέει. Λέει: «Αλήθεια!».

Δεκαπέντε Αυγούστου λοιπόν επή(γ)ε ο σύντεκνος στις Μενετές. Εκάνα' τότε κάτι ψωμιά σουσαμένα... τόσα μιάλα (=μεγάλα)! Κόβει λοιπόν ο κουμπάρος ο Μενεδιάτης το ψωμί μες στη μέση, κόβει μια φέτα τρία δαχτύλια, ένα γύρο το ψωμί, ένα ανάμισι τσιλό. Ε! Ήμπτζαε (=έπιασε) λοιπόν αυτός τσ' ήφαι ένα τρίτο της φέτας. Λέει: «Τρώε, σύντεκνε!». Λέει: «Μα έφαγα!». Λέει: «Τρώε, σύντεκνε, μ' εδώ δε(ν) πετούν οι πέρδιτσες!».

3. Τα περιστέρια⁴⁵.

Στις Πηλές στην κεντρική εκκλησία, απ' την πίσω μεριά έχει σαν πλαταιίτσα κι ένα καφενείο που έχει μια βεράντα. Απ' αυτήν τη μεριά υπάρχει ένα παράθυρο στην εκκλησία, που έχει σπάσει το τζάμι και μπαίνουνε μέσα στην εκκλησία τα περιστέρια κάποιου γείτονα και πάνε στο τέμπλος και το κατουράνε.

Οι φιλόσοφοι των Πηλών πήγανε στην εκκλησία το πρωί της Κυριακής. Μετά που τελείωσε πήγανε στο καφενείο, εκεί στη βεράντα, στο παράθυρο απέναντι, και το βλέπανε και συζητούσανε. «Μωρέ, κοίταζε κατάντια, λέει ένας Πηλιάτης, να είναι σπασμένο το τζάμι και να μπαίνουνε μέσα τα περιστέρια και να κατουρούνε το τέμπλος!». Λέει ένας: «Με (=μα) γιατί δεν πιάνουν αυτοί οι κυνηγοί τα δίκαννα να σκοτώσουν τα περιστέρια;». «Σώπα, μωρέ, λέει ένας άλλος, που θα σκοτώσουν οι κυνηγοί... Να βάλουμε τα παιδιά με τις λαστιχιές (=σφεντόνες) να σκοτώσουν τα περιστέρια!». Λέει ένας άλλος: «Καλύτερα να βάλουμε ζόβεργες!». Οπότε βρέθηκε κάποιος, που ήτανε πιο

⁴⁵ Το ανέκδοτο είναι σχετικό με το ακλήρημα «φιλόσοφοι» για τους Πηλιάτες. Για σχόλια βλ. Βασίλης Ι. Γεργατσούλης, ό.π., σ. 198 (αρ. 203).

λογικός, και τους λέει: «Δε(ν) πάτε να βάλετε ένα (τ)ζάμι για να μη(ν) μπαίνουν τα πουλιά μέσα;»⁴⁶.

4. Γαρολυμπίτες⁴⁷.

Σαν ήτο τα παιδιά στ' Απέρι μαθητές, οι Απερίτες μας εφωνάντζα' «Γαρολυμπίτες». Τα Ολυμπιτάκια εφωνάντζα' τις Απερίτες «λα(γ)ούς».

Γιατί επήρην ένας Ολυμπίτης, ο Γιάννης ο Λεντής, το γά(δ)αρο και τον επούλησε τρεις φορές στ' Απέρι. Μας λέ(γ)ου' εμάς «γάρους (=γάιδαρους), γαρολυμπίτες», και τω λέ(γ)ομε: «Εμείς είμεθα Γαρολυμπίτες, αλλά εσείς τον εφά(γ)ατε!».

Αυτά εγίνα' από της γιαγιάς και από του προπάππου την εποχή. Επήρνε (=έπειρνε) το γά(δ)αρο και τον επούλη κι απόει (=μετά) επή(γ)αινε ο Απερίτης και τον ή(δ)ενε στο χωράφι του στα Καταπέρια. Ζωντανό τον επήρε και τον επούλα. Εγιάαινε (=πήγαινε) ο άθθρωπος που τον εγόρασε το γά(δ)αρον, ο Απερίτης, και τον ή(δ)ενε μες στο χωράφι του. Αυτός ήτο τρυπωμένος κάπου και γιάαινε τη νύχτα και ήλυνε το γά(δ)αρο και ήφερνέ τον πάλι στο χωργιό. Το πρωί ζαναπιάνει το γά(δ)αρο και πάει πάλι, λέει: «Παιδιά, ένα γά(δ)αρο θέλω να πουλήσω!». Παίρνει τον πάλι άλλος. Ξανα(δ)ένει το στο χωράφι του. Ξαναπάει αυτός και κλέβγει το γά(δ)αρο πάλι τη νύχτα και φέρνει το στο χωργιό. Τρεις φορές επούλησε τον ίδιο γά(δ)αρο. Τελευταία τον επούλησε για κρέας.

Όταν μας εβρίντζαν εμάς «Γαρολυμπίτες», λέει: «Εμείς είμεθα γάροι, αλλά εσείς τον εφά(γ)ατε!»⁴⁸.

5. Το αλάτι⁴⁹.

⁴⁶ Το θέμα αυτό της ανοησίας διαπραγματεύεται ο τύπος ATU 1325 («*Moving the wrong object*»), όπου άλλοτε οι κουτοί μετακινούν το τζάκι για να μειώσουν την ένταση της φωτιάς (ATU 1325A: «*The fireplace gives too much heat*»), άλλοτε απομακρύνουν την εκκλησία από ένα σωρό κοπριάς (ATU 1325B: «*Moving the church away from the dung*»), άλλοτε μετακινούν το σπίτι για να μην μπαίνει ο άνεμος από την ανοιχτή πόρτα ή τραβούν το σπίτι μακριά από τις τσουκνίδες (ATU 1325).

⁴⁷ Το ανέκδοτο μελέτησα στη διδακτορική μου διατριβή, όπου παρέθεσα στο «Επίμετρο» δέκα ακόμη παραλλαγές του. Βλ. Βασίλης Ι. Γεργατσούλης, ό.π., σ. 220-221 (αρ. 222) και 424-426 (αρ. 222β έως 222ια).

⁴⁸ Η πώληση του ίδιου ζώου διαδοχικά σε πολλούς αγοραστής αποτελεί εισαγωγικό θέμα του τύπου ATU 1585 («*The lawyer's mad client*»), αλλά εμφανίζεται και στον τύπο ATU 1651 («*Whittington's cat*»).

Επή(γ)αν οι Μενεδιάτες στ' αλάτι, να μαζέψου'. Τσ' όταν εγνρίζα' ...μια ζέστη! «Κακόμοιρε, λέει, σύντεχνε, αντί να το συνάουμε (=μαζεύουμε) απού τη θάλασσα, να το σπείρομεν εγιά (=εδώ) τώρα να 'νεμμύσει (=φυτρώσει) με την πρώτη βροχή!». Εσπείρα' λοιπό τ' αλάτι, όσον εμαζέψα', ένα λώρο. «Του χρόνου, λέει, θα χλιομο(δ)ίσουμε (=θα παράγουμε χίλια μόδια καρπό)!». Με τη(ν) πρώτη βροχήν ήτον αυτά, τσαι σπείρα' τ' αλάτι που 'χα' μαζέψει απού το καλοτσαίρι.

Ήκαμε όμως καμιά δεκαπενταρά μέρες να βρέζει. Τσαι πήγανε. Τία (=τι) να (δ)εις; Γεμάτο 'σισσίκους (=ακρίδες) μέσα. Το αλάτι δεν ενέμμυσε (=φύτρωσε). Αλλά γεμάτο 'σισσίκους μέσα. «Να πάμε, λέει, σύντεχνε, να φέρουμε τους σεφτέ(δ)ες (=όπλα) (οι σεφτέ(δ)ες ήτο με κοκόρους ...εμπροσθογεμείς). Λοιπό πα' τσαι φέρνου' τους σεφτέ(δ)ες. «Μπαμ μπουμ, μπαμ μπουμ!» τους 'σισσίκους. Τσαι πετούσαν αυτοί. Πετά, λε, ένας τσαι κα(θ)ίξει στη(ν) κούτλα (=το κούτελο) του συντέχνου. Λέει: «Αι (=κοίτα) το, σύντεχνε, τσαι πρόσεχε το κούτελό μου!». Ρίχτει τσ' ο άλλος μια... να το σύντεχνο κάτω! «Εσκότωση, λέει, το σύντεχνο αμ' εσκότωση τσαι το βασιλιά τω 'σισσικώ! Αι η κορόνα του!». Ήτο το μουστάτσι του μόνο. Το άλλο είχε λιώσει με τη σφαίρα. «Αι η κορόνα του!» λέει⁵⁰.

6. Τρεις Καρπάθιοι σε ένα μπαρ⁵¹.

-Τρεις Καρπάθιοι πάνε σε ένα μπαρ. Ο ένας είναι Απερίτης, ο άλλος Μενεδιάτης, ο τρίτος Αρκασιώτης. Γιατί πάνε;

-Ο Απερίτης πάει για να εισπράξει το νοίκι, ο Μενεδιάτης για να μεθύσει και ο Αρκασιώτης για να μαζέψει τη γυναίκα του⁵²!

⁴⁹ Το ανέκδοτο μελέτησα στη διδακτορική μου διατριβή, όπου παρέθεσα στο «Επίμετρο» δεκατέσσερις ακόμη παραλλαγές του. Βλ. Βασίλης Ι. Γεργατσούλης, ό.π., σ. 202-205 (αρ. 207) και 416-419 (αρ. 207β έως 207ε).

⁵⁰ Το ανέκδοτο αποτελείται από δύο θέματα: α. τη σπορά του αλατιού (ATU 1200: «Sowing salt») από τους κουτούς με την προσδοκία να φυτρώσει και β. το κυνήγι της ακρίδας, στο οποίο ο ένας κουτός σκοτώνει τον άλλο (ATU 1586: «The man in court for killing a fly») και υποτιμά τη θανάτωση του συντρόφου του υπερτονίζοντας την απώλεια του εχθρού (ATU 1228: «Firing a gun»).

⁵¹ Βλ. Βασίλης Ι. Γεργατσούλης, ό.π., σ. 213 (αρ. 217).

7. Παράδοση δημιουργίας Μενετών⁵³.

Το χωριό ήταν παλιά στο αεροδρόμιο. Τσαι επειδή επέφτανε (=έκαναν επιδρομή) αυτοί οι ξένοι, οι πειρατές, που καταστρέφανε το μέρος, αναγκάστησαν και φύγανε.

Εμείναν, λέει, απ' ό,τι έχω ακούσει, οι πιο ζόρικοι, οι πιο σκληροί, λέει: «Εμείς θα μείνουμε!». Τσαι πήρε το όνομα Μενετές.

Οι άλλοι πήγαν στο Όθος. Λέει: «Εμείς θα ωθήσομε!».

Ο Μενεδιάτης λοιπόν εθεωρείτο πιο ψύχραιμος... στο κίνδυνο κοντά⁵⁴.

---

⁵² Η αφήγηση αναφέρεται στα ακληρήματα «Εβραίοι» για τους Απερίτες, «τρομοκράτες» για τους Μενετιάτες (πίνουν συχνά οινοπνευματώδη ποτά και εμπλέκονται σε φασαρίες) και «γυρίστρες» για τις Αρκασιώτισσες.

⁵³ Βλ. Βασίλης Ι. Γεργατσούλης, ό.π., σ. 202 (αρ. 206).

⁵⁴ Η αφήγηση είναι σημαντική για τη μορφοποίηση της παράδοσης ότι ο Μενετιάτης είναι γενναίος, επαναστάτης και οξύθυμος. Ο Μανόλης Σέργης αναφέρεται στη διάκριση βουνίσιος vs καμπίσιος, με την παρατήρηση ότι οι πρώτοι κατηγορούν τους δεύτερους για τη «νοσηρή φύση στην οποία κατοικούν, αλλά και για τα ηθικά ελαττώματα, τα οποία τους δημιουργούσε ο κάμπος», ενώ ο βουνίσιος «αυτοπροσδιοριζόταν ως υγιής, ρωμαλέος, ελεύθερος στον καθαρό αέρα του βουνού και στο θαυμάσιο κλίμα του, αγωνιστής, σκληροτράχηλος, ανυπότακτος κλέφτης». Βλ. Μανόλης Γ. Σέργης, *Ακληρήματα*, ό.π., σ. 158 και 159.